

Gorm Rasmussen

Kovejen

Det var lige hvor Kovejen krummer, at en gammel mand den 13. november 1872 kom springende, med vandet i hælene: *Søen, hun er her som aldrig før.*

Så langt løb vandet ind. To kilometer fra kysten og det som så blev diget. Kendingsstedet er en gammel elm, den sidste elmesygen har fået fat i. Bladene er ganske små i år, barken er begyndt at løsne sig.

Elmesygen er ikke nogen ny sygdom, den kommer sådan med små evigheds mellemrum.

I denne omgang er den kommet fra Amerika.

I foråret og forsommeren springer diget i blomst, ja eksploderer, limurt, stenbræk, kohvede, strandkål, karse, snerre, blåmunke, hejrenæb, stedmoderblomster, pragtstjerner, blodrod og hvad ved jeg. Selv lyng. Og engelskgræs, lige så langt øjet rækker, en skælvende folkevandring af engelskgræs, engelskgræs, engelskgræs, det er lige før man kan høre deres kævlen og snakken, brægen og bjælden. Diget er det nærmeste man kommer til vild natur her, hver grødetid. Men lige nu ...

Diget er maskinklippet helt ned til rødderne. Sådan som man afluser en straffefange. Havet er lavmælt i dag, som om det er flovt over at skylle op her.

Nedenfor på landsiden har digelaget deponeret sten, dygtigt store, og dynger af stabilgrus, ral, sand. Til udbedring hvis havet pludselig skulle true. Det gør det et par gange hvert hundrede år. Sidste gang i 1980'erne. Vandet gik til få centimeter under kronen. Så blev diget hævet, toppen blev skrællet af, en membram lagt under og ny og gammel jord tværet henover. Næste sommer eksploderede det i blomst igen. Og der blev lagt det her depot nedenfor.

Et helt andet felt her. En tomte-vildskab som i storbyernes udkanter hvor drømmerne og spritterne strejfer. Et ruderat. En skrammel- og skrabsammennatur med en slags multiethnisk botanik. Bisseplanter, andengenerationsurter. Der stikker rustent fenderjern op her og der fra nogle betonklodser, som sikkert er læsset af i nattens mulm og mørke. Der er også gravet lidt i stabilgruset til hjemmebrug. (Under tiden ligger her sorte sække med kadavere fra ulovlig slagtning.)

Så følger et engdrag der har passet sig selv i mange år hvor tjørn og skovfyr har kunnet få lov at vokse op. Her kommer aldrig nogen. Ud over rådyr og fugle, og forskellige jordspekulanter ca. hvert tiende år med store planer som hver gang er forlist. Det ligner indgangen til noget langt større, slette der er ved at blive erobret af træer.

En af sommerhusfolket har betroet mig at han er helt bange for at gå herind.

Kniber man øjnene i, ser man nordisk vildmark, men det er bare et konkursbo. Nu er der en ny pengemand på vej. Og denne gang er det alvor. Der skal være sommerland. Det er ganske vist. Toetages byggeri. Havudsigt. Med opvarmet, overdækket svømmepøl, så folk er fri for at bade i fedtemøj og gå på sten.

Så kommer markernes store ensfarvede flade, beroligende, men også deprimerende. Det der stærkt grønne uden en nuance. Ikke et stykke ukrudt at få øje på, men alligevel er de fulde af mæg, som landmanden siger. Han har endda brugt et nyt sprøjtemiddel i år. Det kan man mene om hvad man vil, men nu roerne, de er meget følsomme. Da den vilde strandbede for nogle år siden nåede vores kyst, blev landmændene bange, ferskenlus og al sådan noget, sygdomme. Strandbeden er sukkerroens tip-tip-tip ... olde. Man mener den blev forædlet i det gamle Persien, og dens vilde urform begyndte så for mange hundrede år siden at stavre op i Europa for at se til sine unge kultiverede slægninge, rød-beden, kålroen osv. For godt 100 år siden nåede den Danmark, bare for at se sig overhalet af sin seneste og hidtil succesrigeste efterkommer, sukkerroen. Det var gået den godt, smågårde groede op alle vegne i det gamle sumpland.

Strandbeden kan også svømme. De mener den kommer fra Langeland.

Haven får lov at passe sig selv. Den vokser vildt. Det er en af de sidste bondehaver der er tilbage her. Resten er slettet og gårdene revet ned. Da vi flyttede hertil, fortalte folk at der få år før havde været fyldt af børn. Nu var vores de eneste.

Guldborgæbler, victoriablommer, kulsukker, kræge, kartofler af sorten "æggeblommer" og nogle helt lyse jordbær af en slags man heller ikke kan få mere. De kan ikke betale sig, til gengæld smager de sødt, dem der er at finde. For jordbærranunklen er ved at overtage beddet. Ukrudt er smart. Lumsk plante. Den ligner sådan, løvet har samme form, knopperne ligner umodne bær, inden man har set sig om er beddet knaldgult i stedet for rødt. Man kan lige så godt give op.

Der er 300 meter fra havet til haven. Og fire kilometer til Brugsen.

Sådan er landskabet lige her. Mærkeligt ord landskab, *landskap*, oldnordisk, betyder bare *forholdene i et land*.

—

Husene tager til som vejen nærmer sig enden med Brugsen og forsamlingshuset, rykker sammen til sidst i mønstre af orden som lå der en magnet nedenunder. "Helt ude på landet hos jer," siger de dernede. Det var også der man med overvældende majoritet bestemte at Kovejen skulle hedde noget andet, "vi er ikke køer." Folk herude i det der engang var et marskområde blev sårede, men sagde ingenting. Nu er de også væk. Og køer har her ikke været i årevis.

Byen er skrumpet, men har bevaret magnetismen, butikker, skole, værksteder, en lille fabrik. Andre landsbyer har helt mistet den, står og visner, husene blæser væk et efter et som avner eller jernspåner for den langsomme tidevind.

De gamle som har gået og fulgt med i forandringerne taler om dem som noget trist, men uafvendeligt – som deres egen alder. De er i et dilemma. De føler sig medansvarlige; hvis ikke indrømmer de jo at have været uden betydning. Hvis de så bebrejdes noget, forsvare de sig med deres afmagt. "Sådan er det bare."

Hvem bryder sig om at blive mindet om det forgangne, hvis ikke man kan komme op af det igen og pege på bedre tider. Er der nogen der er klar over, hvor hårdt arbejdet var dengang, og hvor fattige folk var? Nu kan samtalen nemt være ved at gå i stå. Ja, den er lige straks slut, hvis ikke man spørger til deres ungdom og barndom, på den lyse måde. Pludselig står man i en genre, gammel mand ved en hæk eller vejkant. Den består af omkvæd, ekkoer af andre samtaler, hovedsætninger, halve beskeder man selv kan fylde ud. Når de fortæller, gransker de ens ansigt for at finde ud af, om man er noget ved. Fem minutter højt, mere varer det ikke.

Nu ham der kom løbende med stormfloden efter sig ... ham har jeg fået berettet om af sådan en. En lille tæt og streng mand som alderen havde blødt op, og som pludselig når han blev ivrig begyndte at råbe højt. Det var hans bedstemor der selv så det.

Lidt længere nede ad vejen står Frits, mange gange. Som oftest nikker vi bare. Med sine lange arme, sin magre ludende krop ligner han selveste Sliddet. Han kigger, det er hvad han laver nu. Når han ikke sidder i sin stol, bøjet frem med armene hængende ned mellem benene, grublende. Hans kone døde for et par år siden. Hun var belønnet af alderen med en ekstra ynde, blød og rank og hvidhåret kom hun gående hjem helt fra Brugsen, pænt ude ved rabatten, og med det kønne hoved lige så beskedent. Jeg har set ham stå krummet over et eller andet på gårdspladsen med ryggen til. Da hun kommer, skæver han lige til siden – bare der nu ikke er nogen der ser dem – og skruer

sig ovenud af sin krumhed, med et varsomt smil i ansigtet. Det er ellers noget hvast at se på.

Frits har lavet alt der kræver kræfter. Gravet dræn. Ovre ved Flintegård var der en mark, man skulle ikke grave mere end en meter så var det flint alt sammen nede i spidsningen, brolægning for et underjordisk vandløb, overalt. Det var om vinteren, de stod der hele dagen, og der blev frygteligt varmt dernede.

Han har tumlet nogle kæmpestore egestammer for mig, og lært mig et nyttigt vers for brændekløvere af hankøn:

*Bøg fra bund
og eg fra top
pigen nedenfra
og op*

Hans håndled er lige så brede som albuerne. Armen går ud i et som et mukkert-skaft. Han har foræret mig sin gamle ambolt. Den vejer kun 50 kilo nu. Rumpen er slået af.

Dem herude vestpå har et ry i de andre egne af øen som noget for sig. Barskere natur, den bedste jord, kummer, rigdom. De siger det også om sig selv. Det er en god ide at være skeptisk. "Møder man endelig en ærlig mand, stjæler han fra en." "Men det skal jo nok gå sagde konen, hun fødte et barn uden ben."

Ham der med stormflodsmanden, han sagde om sine egne gamle, "det var hårde mænd."

Hans bedstemors brødre var med blandt den flok karle der stod arm i arm rundt om retterstedet for at holde folk væk ved den sidste hals-hugning ude på højen. De stod med ryggen til, har altså kun hørt øksen (som fejlede et par gange), men set den glimte i de andres øjne.

Og han huskede en korporal der blev degn oppe på den gamle skole på Kovejen. Han var ikke ret stor, og han var sådan en hidsig en. Når de rige gårdmænd kom og klagede over hvordan han behandlede deres sønner, kunne han finde på at løfte benet og sætte en hæl lige i panden på dem. En ganske lille fyr.

De små er nemlig de skrappeste, siger man. Så øen har været velforsynet, folk er gennemsnitligt mindre. Man har den ideelle gymnastikstørrelse med et lavtsiddende faldpunkt ... de kan snurre rundt og lande på benene, og kan spores i idrætsstatistikken.

Men de lange og magre er de stærkeste. Jeg kender endnu en af slagsen. Også en gammel armdingler. Jeg har set ham komme luntende nede på Brugsens parkeringsplads med en 11 liters gasbeholder i hver hånd som et par tomme kaffekrus. Han har lavet en fluesmækker der

kunne slå en hest omkuld. Men sommetider i fugtig og kold luft må han knæle ned for at få vejret. Så ligner han en riddersmand. Og det er hvad han er.

En dag dér ved knækket på Kovejen ved de gamle skoler og klyngen af gårde afbrød jeg, alene ved at hilse, en samtale mellem ham og en anden, som greb lejligheden til at forsvinde.

For bare man spørger om et eller andet, er det ligesom at trykke på en knap.

Hans øjne og mund bliver runde, og han vikler sig ud i sære guirlander. Der er en meget stærk sammenhæng mellem alting i hans fantasi, han hænger begivenhederne op den ene ved den anden, med store grundfarver som i et børnemaleri, og der er ikke altid de modsætninger som vi andre ser.

Varsomme folk sørger for at han ikke har fjernsyn. Han har billeder nok selv, og kaffe, pibe, avis, lille bitte hus med huller i taget. Han vil have ting at forholde sig til, genstande, naturfænomener. Som man kan se en gang, gruble over, vende tilbage til, finde en forklaring på og en balance i.

Jeg spurgte ham om slagsmål i gamle dage, ballerne, dem har jeg hørt så meget om. Jo jo. Havde jeg aldrig hørt om afværgemændene?

Afværgemændene var dem der sørgede for at skille folk ad når der var slagsmål til ballerne. De kaldte dem også konger, og de havde hver deres sted at holde opsyn med. "Vil I se blod?" sagde de, når de slog dørene op til et fremmed kongedømme. Det var afværgemændene. Kendte jeg ikke det ord?

Jeg har siden forhørt mig og slået det op i den store danske ordbog, ingen kender det uden min hjemmelsmand. Heller ikke engang dem han har udnævnt. Måske fordi de er så sjældne, og han selv en af de få.

Hans største post i livet var som forkarl på en stor gård, og man adlød ham jo ikke, han kunne ikke få folk op, og forvalteren var efter ham. Så måtte han ind og rive dynen af en dovenlars en morgen, som sprang op og slog ham i gulvet. Inde i stalden for han på ham igen, "men nu greb jeg ham i nakken og holdt hans hoved nede i hestevandet, til han blev stille. Ti år efter mødte jeg ham i et øltelt, og han kom hen og spurgte om han måtte sætte sig ved mit bord, så sad vi sådan og snakkede en halv time. Det var ligesom om han var taknemmelig."

Folk bliver bløde og overbærende i ansigterne når man taler om ham. En fortæller med taknemmelighed om, hvordan han har reddet ham fra en kæmperøvfuld i skolegården. En anden, tidligere konge og sommerbokser, siger: "Ham er der ikke ondt skabt i."

Det var ellers noget værre noget med de der bal-monarker. En af dem

fik øjet slået ud som et æg, så abdicerede han, mens sejrherren fandt sin hustru den aften.

Man kom efter hinandens damer og for det slagsmål, der fulgte med. Det sidste var ofte hovedmotivet.

“Vi var heller ikke for gode selv, jeg kunne godt finde på at gå hen og løfte bordpladen så øl og kaffe og smørrebrød væltede ned over folk, så var det jo i gang,” siger en anden ældre vejkantmand. Ikke en afværgemand altså, men så en riddermand da. “Jeg kan ikke tage at mænd er psykisk hårde ved kvinderne. Så får de klaps.”

Kvinderne. Der er altid kvinder i baggrunden af historierne, der står de i hjørnet og kigger med deres kønne opskræmte øjne, når der er knas. Ellers er de da bare kommet for at blive set og danset med og for at snakke, “min veninde og jeg brugte at dele en sodavand.” De lidt ældre af dem sidder oppe på balkonen med patterne ud over gelænderet og holder øje med dansegulvet. De fører regnskab med forkerte kram og klem. Der er ikke det, de ikke ser, så længe lyset er tændt. For indimellem er der en bandit, der smadrer målerskabet for at få gang i den.

Sådan vil de mest drastiske ting helst fortælles, larm og ballade, kraft, men i en ramme af harmoni og retfærdighed, munterhed, og når det hele er overstået og betjent Larsen (med lussinger) eller Møller (med hund og knippel) har ryddet op, begynder musikken igen.

Men der var også to brødre med kongedrømme, der angreb et bal engang, og der var noget som ikke var taget i ed, et skrabejern i en dørsten. En ung mand faldt, slog nakken i det og vågnede aldrig.

Nu er musikken definitivt holdt op. Og balkonen står på loftet. “Der er ingen unge mennesker på landet længere, og det kommer der aldrig igen. Sådan er det bare.”

Han flyttede forleden, ham med ambolten. På plejehjem. 14 år gammel kunne han løfte en sæk på 50 kg på ryggen op på loftet. “130 kg det er det meste jeg har været med til at bære på en gang, det var ærter, og kun en gang, men det var hårdest at bære korn. Der gik et helt år mellem hver gang, så man skulle lige vænne sig til det. Jeg har også arbejdet dernede hvor I bor. Tærskværket stod med røven ud mod marken, så skulle vi helt om og ind over gården ind i stuehuset ved gavlen og op på loftet. Vi måtte kun bære 150 pund ad gangen ... af hensyn til loftet.”

(Det er en stor, ubeskrevet smerte, et kæmpechok indtruffet på kun en generation, at fysisk kraft for første gang i historien, bære- og trækraft, udholdenhed, sved ned ad ryggen og tørst som en ørken, det har ingen brug for mere. Det er samvittigheden selv, der er såret ... Kraft-

karlens tid er ovre.)

—

Kornet er gult nu. Da jeg begyndte at skrive var det stadig grønt, så blev det næsten hvidt en overgang. Om en uge eller to begynder de at høste det, men det skal være gult først, helst uden for mange af de mørke mugskjolder som den fugtige sommer har afsat. En morgen vækker maskinerne os, fortsætter hele dagen, fortsætter i dagevis, døgnvis.

Selvfølgelig holder de også pause. Når konen har fyraften, kan hun finde på at komme forbi med kaffe, madder og unger.

Det er et smukt gyldent syn når de sidder der i den støvede sol. Det varer sjældent ret længe.

Står man op i den sorte augustnat ser man høstmaskinernes lys, de ligner nedfaldne stjernebilleder, der brummende kravler hen over jorden.

Folkene kører gerne 24 timer i træk, så skal de lige hjem og hvile et par timer. For maskinernes skyld altså. De skal smøres.

Om en uge, mindre måske, går det løs.

Ventetiden bruges i roerne. For roerne vokser til langt ud på efteråret. Bønderne luger med håndkraft, ligesom i gamle dage, men helt alene. De ser knap op, når man cykler forbi. Får de øje på en, hilser de måske med et kast af hånden som man slår vand af fingrene.

Så skal markerne pløjes sorte, og endelig skal roerne høstes. Om et par måneder kan man se bjerge af roer allevegne. I solen, renvaskede af regnen, ligner de klumper af hvidguld. De varsler om det sidste store træk af maskiner på vejene, sukkerkampagnen. Derefter forsvinder folk en vinter lang. Der er længe til. Det er sommer endnu.

Diget er allerede sprunget i blomst igen, hvide hunderoser, cikorie, malurt, høgeskæg, mælkebøtter osv. Man kan gå deroppe og suge den sidste sol i sig, forberede sig til de lange trælse måneder. Vente på foråret.

Når det endelig begynder, hænder de mærkeligste optiske fænomener. Fra vores vinduer kan vi på særlige dage se store oceangående skibe glide hen ad diget som på en skinne i et dukketeater. Jeg har glemt forklaringen, men vi kan se det hvert år i marts og et stykke ind i april. Så længe det varer.

Her skal som sagt være sommerland. Toetages byggeri. Havudsigt. Bare ikke længere for os, men vi regner med at huset kommer til at stige en hel del, herlighedsværdi hedder det. Underligt.

Sådan er landskabet lige her. Mærkeligt ord landskab, *landskap*, oldnordisk, betyder bare *forholdene i et land*.

Kørte mig en tur på landet

Standsede pludselig op. Vendte mig om
Her er sket noget. Her sker intet nu
Nu sker der noget stort. En mejetærsker!
Stille igen. Så kører vi